

פרשת תולדות – "וימצאו.. באר מים חיים"

א. בראשית פרק כו

(יב) ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו יקנוק :
 (יג) ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד :
 (יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים :
 (טו) וכל הבאלת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר :
 (טז) ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממונו מאד :
 (יז) וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם :
 (יח) וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו :
 (יט) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים :
 (כ) ויזיבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו :
 (כא) ויחפרו באר אחרת ויזיבו גם עליה ויקרא שמה שטנה :
 (כב) ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יקנוק לנו ופרינו בארץ :
 (כג) ויעל משם באר שבע :
 (כד) ויגרא אליו יקנוק בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתיד וחרבית את זרעך בעבור אברהם עבדי :
 (כה) ויבן שם מזבח ויקרא בשם יקנוק ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר :
 (כו) ויבנימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו ופיכל שר צבאו :
 (כז) ויאמר אלהים יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם :
 (כח) ויאמרו ראו ראינו כי הנה יקנוק עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך :
 (כט) אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יקנוק :
 (ל) ויעש להם משתה ויאכלו וישתו :
 (לא) וישכמו בבקר וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום :
 (לב) ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים :
 (לג) ויקרא אתה שבעה על פן שם העיר באר שבע עד היום הנה : ס

ג. רש"י בראשית פרק כו

(טו) סתמום פלשתים - מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו. טמונין פלשתאי לשון סתימה, ובלשון משנה (פסחים מב א) מטמטם את הלב :
 (יז) בנחל גרר - רחוק מן העיר :
 (יח) וישב ויחפר - הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום, מקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן :

ג. רמב"ן בראשית פרק כו

(יז) בנחל גרר - רחוק מן העיר, וישב ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ופלשתים סתמום קודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן. לשון רש"י. ונראה מדבריו שהם הבארות הנזכרים כאן, כמו שאמר (בפסוק טו) סתמום פלשתים וימלאום עפר. וזה איננו כן, כי היאך יתנו לו הם רשות והם אמרו "תקלה הם לנו מפני הגייסות" :
 אבל הם אחרים במקום אחר, כי נחל גרר שם מקום, או שהנחל נמשך מגרר אל ארץ אחרת. וכאשר קנאו בו פלשתים, הם השרים אשר בגרר מדינת המלך, סתמו הבארות אשר לו מירושת אביו בגבול עיר גרר, והמלך שלחו מעיר מושב כסאו והלך לו לעיר אחרת, ואולי איננה ממלכותו אף על פי שהיא בארץ פלשתים, ושם בארות אחרים שחפר אברהם שגר במקום ההוא ימים רבים. ופלשתים יושבי הארץ כאשר מת אברהם, ויצחק לא ישב שם, סתמום, ולא לשנאתו, רק בימי אברהם לא רצו לסתמום מפני כבודו, כי אמרו אולי ישוב לשבת בארץ, ולכן שב יצחק ויחפר אותם בנחל, ורועי נחל גרר רבו עמו לאמר לנו המים :

ד. בראשית רבה (וילנא) פרשת תולדות פרשה סד סימן ח

וישב יצחק ויחפר וגו' כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע, ר' יהודה אמר ד' כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר, ורבנן אמרי חמש כנגד חמשה ספרי תורה, ויקרא שם הבאר עשק, כנגד ספר בראשית, שבו נתעסק הקדוש ברוך הוא וברא את העולם, ויקרא שמה שטנה, כנגד ספר ואלה שמות על שם וימררו את חייהם בעבודה קשה, וימצאו שם באר מים חיים, כנגד ספר ויקרא, שהוא מלא הלכות רבות, ויקרא אותה שבעה כנגד ספר וידבר, שהוא משלים שבעה ספרי תורה, והלא ה' הן אלא בן קפרא עבדי וידבר תלתא ספרים מן וידבר עד ויהי בנסוע הארון ספר בפני עצמו, מן ויהי בנסוע ודבתריה ספר בפני עצמו, ומן סיפיה דפסקא ועד סופיה דספרא ספר בפני עצמו, ויקרא שמה רחובות, כנגד משנה תורה, על שם כי ירחיב, כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ.

ה. רמב"ן בראשית פרק כו

(כ) ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז ג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכותו אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתידי שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד :

(לב) ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו - הוא האמור בו למעלה (בפסוק כה) ויכרו שם עבדי יצחק באר, כי החלו לחפור אותו, ובא אבימלך אליו בימים ההם, וביום הברית בלכתם ממנו בשרוהו כי מצאו מים :
 וקרוב לי שהוא הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע כבשות לעדה (לעיל כא ל), כי סתמוהו פלשתים עם האחרים, וישב יצחק ויחפר אותו ויקרא לו גם הוא שם כשם אשר קרא לו אביו, ועל כן שם העיר באר שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האב והבן, כי שם נשבעו שניהם. והבאר הזאת להם תרמוז על משכן שילה. ופלשתים סתמוהו בהלקח הארון (ש"א ד יא), וחזר וחפרו בו, כי כן השיבו הארון עם הדורון לאלהים (שם ו יא) :

ו. בראשית פרק כד

(יה) וירץ העבד לקראתה ולאמר הגמיאיני נא מעט מים מפדך:

ז. שכל טוב (כובר) בראשית פרק כד

(יה) וירץ העבד לקראתה. כשראה בה זכות שהמים עלו לקראתה ולא הצריכה למלאות בחבל:

ח. פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק לה

בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל, לא צרו צעדי של יעקב ולא נכשל כחו, וכגבור גלל האבן מעל פי הבאר, והיתה הבאר עולה ושופעת מים חוצה לה, וראו הרועים ותמהו שכלם לא היו יכולין לגלול את האבן מעל פי הבאר, שני ויגש יעקב ויגל את האבן,

ט. רבינו בחיי שמות פרק ב

וישב על הבאר (שמו"ר א, לב). ג' נדווגו זווגן מן הבאר, ואלו הם יצחק יעקב ומשה. יצחק, שנאמר: "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי" (בראשית כד, סב), וכתוב בתריה "וישא עיניו וירא והנה גמלים באים" (בראשית כד, סג). יעקב, שנאמר: "וירא והנה באר בשדה" (בראשית כט, ב), וכתוב: בתריה "ויהי כאשר ראה יעקב את רחל" (שם כט, ז). משה, שנאמר: "וישב על הבאר" וכתוב בתריה: "ולכהן מדין שבע בנות" (שם טז).

י. משלי פרק ה

(טו) שְׁתֵּה מִיַּם מְבוֹרָךְ וְנָזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרְךָ:

(טז) יִפְּצוּ מַעֲיֵנְתֶיךָ חוֹצֵה בְּרַחְבוֹת פְּלָגֵי מַיִם:

יא. התורה והמצווה – מלבי"ם – פרשת שמיני – אות קמד

קמד אך מעין ובור מקוה מים. יש הבדל בין מעין ובין עין, שהעין הוא הנמצא בעמק עד שלא יתפשט המים חוצה כמו ותרד העינה ותשאב. והמעין מצייך גביעת המים והתפשטותם חוצה בין אם העומק סביבו מעט או רב שהמים מתפשטים כמיש אהה בקעת מעין ונחל. ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים. המשלת מעינים כנחלים. יטו מעינותיך חוצה, ומה אמר (במשנה ג') שהמעין מטהר כנחלים. ויש הבדל בין מעין ובין באר שגם הוא נובע. כמיש שחה מים מבורך ונוולים מתוך באר, ואמר (במס' ע"ז דף י"ט) בתחלה מבורך ואח"כ מתוך באר, וסירשי בור מים מכונסים ובאר מים נובעים, ובוהר (ריש טרשה נח) בור ליה מדיליה אלא מה דיהבין בגויה באר מים דנביעין. ותמצא שבעל הלשון ישמש תמיד על הבור בלשון חציבה. לחצוב להם בורות (אם לא במקום שהבור ריק אין בו מים), ועל הבאר בלשון חפירה וכריה כי אחר שהבור מכונס ממי גשמים יחצבוהו בקרקע קשה שע"י גופל לשון חציבה, רק הבאר נברא בעומק ויש בו מים רבים והמעין נובע למעמים על פני האדמה ומימיו מועטים. ויש טה אי מה מעין מטהר בכ"ש, ודרוש ממיש

א ובראשית, שמת, וירא את מלכים, סוף לירוש בן יחיאל מילי נסוד מס 829 ופרש"י תחת אות אצור החכמה

יב. שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א אות ח

א"ר חנינא לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא אדם א' וספק לה חבל בחבל משיחא במשיחא ודלה ממנה ושתה התחילו הכל דולין ושותין, כך מדבר לדבר ממשל למשל עמד שלמה על סודה של תורה דכתוב (משלי א) משלי שלמה בן דוד מלך ישראל ע"י משלותיו של שלמה עמד על ד"ת, ורבנן אמרין אל יהי המשל הזה קל בעיניך שע"י המשל הזה אדם יכול לעמוד בד"ת, משל למלך שאבד זהב מביתו או מרגליות טובה לא ע"י פתילה כאיסר הוא מוצא אותה כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך שע"י המשל אדם עומד על ד"ת, תדע לך שהוא כן שהרי שלמה ע"י המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה

יג. ספר מורה הנבוכים פתיחה

אמר החכם תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו. ושמע ביאור הענין הזה אשר זכרו כי משכיות הם הגופות המפותחים בפתוחים משובכים, ר"ל אשר בהם מקומות פתוחים דקי העינים מאד כמעשה הצורפים. ונקראו כן מפני שיעבור בהם הראות, ותרגום וישקף ואיסתכי. ואמר כי משל תפוח זהב בשבכת כסף דקת הנקבים מאד הוא הדבר הדבור על אפניו. וראה מה נפלא זה המשל בתאר המשל המתקן, וזה שהוא אומר שהדבר שהוא בעל שני פנים ר"ל שיש לו נגלה ונסתר, צריך שיהיה נגלהו טוב ככסף וצריך שיהיה תוכו טוב מנגלהו עד שיהיה תוכו בערך אל גלויו כזהב אצל הכסף. וצריך שיהיה בגלויו מה שיורה המתבונן על מה שבתוכו כמו זה התפוח של זהב אשר כסוהו בשבכת כסף דקת העינים מאד, וכשיראה מרחוק או מבילתי התבוננות יחשוב הרואה בו שהוא תפוח של כסף, וכשיסתכל איש חד הראות השתכלות טובה יתבאר לו מה שבתוכו וידע שהוא זהב. וכן הם משלי הנביאים ע"ה, נגליהם חכמה מועילה בדברים רבים, מכללם תיקון עיני הקבוצים האנושיים, כמו שיראה מגלויו משליהם, ומה שידמה להם מן הדברים, ותוכם חכמה מועלת בהאמנת האמת על אמיתתה.

יד. דברים פרק א

(ה) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֵרְךָ מוֹאֵב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר:

טו. שפת אמת בראשית פרשת תולדות

בענין הבארות שחפרו האבות. באר הוא כמו הואיל משה באר את התורה. כמו כן קודם קבלת התורה היו האבות מבארים חכמת הבריה. שהכל תורה נברא. ולכבודי בראתיו. וצריך האדם להתבונן בכל הבריה להבין כוונת הבורא ית"ש. ואע"ה בלאר איך לבוא מכל הבריה לאהבת הבורא ולהסתכל בחסדים וטובות הבורא שכבודו וגדלו וטובו מלא עולם וכמו כן יצחק בלאר איך לבוא ליראת ה' מכל הבריה. וכ"ז ה' קודם התורה חפרו שרים כו'. ואח"כ וממדבר מתנה שניתנה התורה שהיא מבארת טעם האמת של כל הבריה. וזה א"י להשיג רק במתנה. ויעקב שכתוב בו תתן אמת ליעקב נזדמנה הבאר אליו מעצמה כמ"ש וירא והנה באר כו'.

טז. שפת אמת בראשית פרשת מקץ

עדות ביהוסף שמו כו' במדרש כי בא גבריאלי ולימד אותו שבעים לשון לא הוי גמיר הוסיף לו ה' בשמו וגמיר. ותמוה חדא כי מה תורה הוא זו לידע ע' לשון. ופרעה ידע. ויוסף לא ה' יכול לידע. וגם מה תועלת אות ה' בזה. אכן יובן עפ"י המדרש הואיל משה באר כו' התורה בע' לשון פירשה להם. כי כל הע' לשון מתפשטין מלשון הקודש. כי התורה נותנת חיים לכל הלשונות. והם רק כמו לבושים כי המכוון אחד הוא. רק הלשונות משונים בתנועותיהם אבל הן הדברים שנאמרו בתורה מתלבשין בכל אלו הלשונות. ויוסף הצדיק שבא למלך במצרים בכח התורה ה"י צריך לידע ולקשר כל הלשונות בלשון הקודש. וה"י זה הכנה קודם

גלות מצרים שהוא גלות ראשון שבישראל הי' צריך יוסף לשלוט על כל אלה הלשונות. ולכן נתוסף לו אות ה' שבה' נברא העולם הזה כמ"ש בה' בראם ולכן בכח אות הזה להמשיך כל הלשונות אחר חיות הפנימיות שהוא לשון הקודש כנ"ל:

יז. דברי הימים א פרק כח

(ט) וְאַתָּה שְׁלֹמֹה בְּנִי דַע אֶת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וְעֲבָדְהוּ בְּלֵב שְׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפִצָּה כִּי כָל לְבָבוֹת דּוֹרְשׁ יִקְוֶה וְכָל יָצָר מַחְשְׁבוֹת מִבֵּין אִם תִּדְרָשׁוּן וְיִמְצָא לָךְ וְאִם תִּעְזָבֵנוּ יִזְנִיחֶךָ לְעַד :

(י) רָאֵה עֲתָה כִּי יִקְוֶה בְּחַר בְּךָ לְבָנוֹת בֵּית לְמִקְדָּשׁ חֹזֵק וְעֵשָׂה : פ

יח. רש"י דברי הימים א פרק כח

(י) כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש - לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב (מדבר / במדבר / י') ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אנשים אלא למענו ולמען רחמי לך חזק ועשה :

יט. זוהר כרך א (בראשית) פרשת נח דף ס עמוד ב

דבר אחר שאתה מים מבורך דא דוד מלכא דכתיב ביה (שמואל ב' כ"ג) מי ישקני מים מבור בית לחם, ונוזלים דא אברהם, מתוך, דא יעקב דאיהו באמצעיתא, בארך דא יצחק דאקרי באר מים חיים, הא בהאי קרא אשתכח רתיכא קדישא עלאה מאבהן ודוד מלכא אתחבר עמהון

כ. תיקוני זוהר נספח (מעמ' קלט) דף קמז עמוד א

תקונא תמינאה ליום כפור

בראשית דא באר ואינון תרין חד באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם חד איהו באר דאתמר בה ויריבו גם עליה ותניינא באר אחרת ולא רבו עליה באר דרבו עליה דא אורייתא דבעל פה דאתמר בה ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים אלין מקשין על אלין ואלין חולקין על אלין מטהרין ואלין מטמאין אלין פוסלין ואלין מכשירין אלין אוסרין ואלין מתירין בשית סטרין ואינון בראשית ברא שית וכו' :

כא. ביאור הגר"א על תיקוני זוהר

דבראשית אותיות באר וגם ברא אותיות באר ואינון תרין הראשון הוא באר שרבו עליה שהוא באר שית וכו' ג' דימינא כשר טהור מותר וג' דשמאלא פסול טמא אסור וכו' שהוא עץ הדעת טוב ורע והשביעית היא הלכה למשה מסיני דעלה אין מחלוקת וכו' וכל החפירות בשביל התושבע"פ ואברהם חפרה והוציא המעיין וסתמוה ונשאר המעיין רק הבאר נסתם וחפרה יצחק אבל לא היו נוזלים הרבה עד שבא יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וכו', וזה שנאמר (שיר השירים ד, טו) מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון.

כב. ליקוטי האריז"ל - מסכת ברכות

המזון נמשך מחסד ומתגלה ע"י גבורות כמשי"כ (משלי יד, ד) "ורב תבואות בכח שור"

כג. תרגום יונתן בראשית פרק כו

(כו) וכד נפק יצחק מגרר אתגבשן ביריהון ואילניהון לא עבדו פירין וארגישו דבגין דתריכו יתיה הנה להון כל דא ואזל אבימלך לנותיה מגרר ואתקין ברחמוי למיזל עמיה ופכל רב חיליה :

(כז) ואמר להון יצחק מה דין אתיתון לנותי דאצלי עליכון ואתון סגיתון יתי ותרכותוני מלותכון :

(כח) ואמרו מחמא חמינא ארום הנה מימרא דיי בסעדך דבזכותך הוות לן כל טבתא וכדו נפקתא מן ארען יבישו בירן ואילנא לא עבדו פירין ואמרנא נהדרינא לנותנא ותתקיים כדון מוקתא דהוות בינן ומבכין תהי בינן ובינד ונגזור קנים עמד :

כד. שפת אמת בראשית פרשת תולדות שנה תרלג

אא"ז מו"ר ז"ל הגיד בענין הבארות שחפרו אבותינו להסיר החיצוניות למצוא הארה הגנוזה. שבכל מקום יש נקודה פנימיות. ורחובות הוא בחי' שבת קודש. שבימות החול עשק ושטנה כו'. ובימי המעשה זה עצמו הבאר מה שמבטלין רצון עצמו ותאות יצה"ר להכניע הכל להש"י. ויש עלי' בש"ק אח"כ. ובש"ק עצמו הבאר למצוא השגות קדושות וכי' סתמום פלשתים כו' וישב ויחפור כו'. בוודאי כן בכל איש ישראל שמקודם נוטל עצמו לעבודת הש"י ע"י אהבה וחשק להתדבק בהקב"ה. והוא בחי' אברהם אוהבי. ואח"כ נסתם זה הבאר ע"י אהבות גשמיות שמתערבין באדם. והתיקון ע"י בחי' יצחק והוא יראת שמים כמ"ש בספרים הקדושים שהסימן לאהבה אמיתית שנולד ממנו יראה. וז"ש אברהם הוליד את יצחק. וכי' בזוה"ק כי עתה המצות שיש לכל איש ישראל בכל יום ציצית תפילין הם כדמיון הבארות ע"ש. והיינו שנתן הקב"ה חיות הקדושה בכל מעשה גשמי ע"י המצות שאין לך דבר שאין בו מצוה. אף בממון צדקה כו'. ועי"ז נוכל למצוא הארה הגנוזה גם במעשים גשמיים. כי באמת ע"י יגיעה יוכל כ"א למצוא האמת בכל מקום. כדאיתא במדרש המשל למלך שעשה מקומות טמונים ומרדו בו בני המדינה והחביאו שם ואמר המלך אנכי עשיתי מקומות הללו כו'. וכן בכל דבר גשמי עיקר החיות רק מהש"י והוא עשה כל המטמוניות הללו. ממילא יוכל כ"א להשיג האמת גם שם. וזה ענין הבארות כנ"ל :